

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ
ПРАЦІВНИКІВ УМВС**

Дипломна робота з психології
(освітньо-кваліфікаційний рівень
«Магістр»)
студентки 6 курсу 62 групи
галузі знань:
0301 Соціально-політичні науки
спеціальності:
8.03010201 Психологія
Гонохіної Марії Олександрівни
Науковий керівник:
доцент Портницька Н.Ф.

Рецензент: Начальник СПЗ УКЗ УМВС
України
в Житомирській області
майор міліції
кандидат психологічних наук
Н.І. Чабанюк

Житомир – 2014 рік

Допущено до захисту
протокол засідання кафедри соціальної та практичної психології
№ _____ від « ____ » _____ 2014 року

Оцінка:

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

ECTS: _____

Члени комісії:

(підпис) *Каліна Н.Ф.*
(прізвище та ініціали)

(підпис) *Хазратова Н.В.*
(прізвище та ініціали)

(підпис) *Портницька Н.Ф.*
(прізвище та ініціали)

(підпис) *Тичина І.М.*
(прізвище та ініціали)

(підпис) *Загурська І.С.*
(прізвище та ініціали)

(підпис) *Кирильчук І.В.*
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦІВНИКІВ УМВС	9
1.1. Проблема життєвого шляху у вітчизняній та західній психології.....	9
1.1.1. Систематизація підходів вивчення життєвого шляху особистості.....	9
1.1.2. Життєва перспектива на різних етапах життєвого шляху особистості.....	14
1.2. Специфіка ціннісно-мотиваційної сфери працівників УМВС.....	21
1.2.1. Структура професійно-значимих якостей особистості працівників УМВС.....	21
1.2.2. Мотивація професійної діяльності працівників УМВС.....	24
1.3. Життєві перспективи у структурі самосвідомості працівників силових структур.....	27
1.3.1. Ціннісний характер життєвої перспективи особистості.....	27
1.3.2. Теоретична модель структури гендерних відмінностей життєвих перспектив працівників МВС.....	32
Висновки до Розділу I	38
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦІВНИКІВ УМВС	40
2.1. Проблема дослідження життєвих цінностей працівників УМВС...40	
2.1.1. Вивчення життєвих цінностей особистості.....	40
2.1.2. Вивчення життєвих перспектив в різні вікові періоди.....	43
2.1.3. Вивчення гендерних відмінностей життєвих перспектив.....	46
2.2. Вимоги та організація дослідження гендерних відмінностей життєвої перспективи працівників УМВС.....	48
2.2.1. Вимоги до організації дослідження життєвих перспектив працівників УМВС.....	48

2.2.2. Процедура та етапи дослідження життєвих перспектив працівників МВС.....	50
Висновки до Розділу II.....	53
РОЗДІЛ III. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦІВНИКІВ УМВС.....	54
3.1 Порівняльний аналіз гендерних відмінностей життєвих перспектив працівників УМВС.....	54
3.1.1. Структура життєвих перспектив чоловіків-працівників УМВС.....	54
3.1.2. Структура життєвих перспектив жінок-працівників УМВС.....	56
3.2 Гендерні відмінності життєвих перспектив працівників МВС.....	59
3.2.1. Порівняльна характеристика гендерних особливостей життєвих перспектив працівників УМВС.....	59
3.2.2. Аналіз уявлень про якості, що допомагають в успішному оволодінні діяльності працівників УМВС.....	61
Висновки до Розділу III.....	66
Висновки.....	68
Список використаних джерел.....	70
Додатки.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема життєвого шляху та перспектив у сучасній вітчизняній психології є однією з найбільш значущих і актуальних.

Першими, у вітчизняній психології, до теми життєвого шляху звернулися Н. А. Рибников, С. Л. Рубінштейн, Б. Г. Ананьєв. С.Л. Рубінштейн виділяв суб'єктивну картину життя, але наполягав на необхідності обліку об'єктивних проявів суб'єкта, його спроможність реально змінити життя. За Б.Г. Ананьєвим життєвий шлях – це історія формування та розвитку особистості певному суспільстві. На думку В. Н. Дружиніна, «існують незалежні від індивіда, винайдені людством і відтворюють в часі життя варіанти життя. Людина залежно від конкретних обставин може вибрати той чи інший варіант, але варіант життя може бути йому нав'язаний. Ступінь свободи індивіда і міра тиску на нього зовнішнього світу - соціального середовища - залежать від конкретних історичних умов.

У роботах К.А. Абульханової життєвий шлях особистості розглядається як особлива сфера дійсності, з певними просторово-часовими характеристиками, іманентними масштабом психіки та свідомості особистості, в якій складно співвідноситься реальне й ідеальне, необхідність і свобода, детермінація, що впливає на особистість, і активність її як суб'єкта, котрий виробляє свій спосіб життя, в якому здійснюється саморух і розвиток особистості .

На початку життєвого шляху цінності мало усвідомлюються, запозичуються, ґрунтуються на бажаннях, потягах та у роботах С.Ф. Сержантова та В.Д. Шадрікова ціннісні орієнтації розглядаються як важливий механізм регуляції професійної діяльності. На думку Е.А. Клімова, для кожної професійної групи характерна своя система цінностей. Л.Р. Діка підкреслює, що професійно важливі якості «стають похідними від етичних якостей людини від ієрархії ціннісних орієнтацій», які за словами О.М. Краснорядцевої, детермінують професійну поведінку.

Щодо дослідження гендеру, то провідну роль у цій галузі відіграють зарубіжні психологи (С. Бем, Ш. Берн, Л. Колберг, , Б.Ф. Скінер, А. Шерріфс та ін.).

У вітчизняній психології вивчення цієї проблеми зосереджено на визначенні відмінностей між статями, особливостей статевої диференціації, формування психологічної статі (Т. Бендас, В. Васютинський, Є. Ільїн, О. Іоффе, Д. Ісаєв, В. Каган, О. Кочарян, Д. Логвінова, В. Романова, Т. Юферєва та ін.).

Різним аспектам статевого виховання присвячені праці В. Васютинського, Т. Говоруна, Я. Коломинського, І. Кона, Г. Лактіонової, А. Реана, Т. Титаренко, Т. Юфєрової та ін.

Однак, недостатньо дослідженими залишаються проблеми вивчення життєвих перспектив працівників УМВС, що зумовило вибір теми дослідження: ***«Гендерні відмінності життєвої перспективи працівників УМВС»***.

Об'єкт дослідження: життєвий шлях особистості.

Предмет дослідження: гендерні відмінності у структурі життєвих перспектив.

Мета дослідження: здійснити порівняльний аналіз гендерних відмінностей життєвої перспективи працівників УМВС.

Гіпотеза: гендерні відмінності життєвих перспектив полягатимуть в тому, що життєві перспективи чоловіків будуть стосуватися безпосередньо професійної діяльності, в той час як жіночі перспективи будуть орієнтуватися на особистісний розвиток.

Завдання дослідження.

1. Аналіз психологічної літератури з проблеми життєвого шляху і життєвої перспективи особистості у процесі професійної діяльності.
2. Організувати та провести гендерних відмінностей життєвої перспективи працівників УМВС.
3. Здійснити порівняльний аналіз гендерних відмінностей життєвої

перспективи працівників УМВС.

Методологія та теоретичні основи дослідження. Медологічною основою дослідження стали положення про концепцію життєвого світу(Ф.Ю.Василюк, Т.М.Титаренко), імпліцитну картину світу (Дж.Келлі), суб'єктивну картину життєвого шляху(Б.Г.Ананьєв,О.О.Кронік), ціннісну регуляцію діяльності (В.В.Горбунова, О.Л. Музика), зв'язок ціннісних орієнтацій з професійною спрямованістю (О.С. Васильєва, Д.О. Леонтьєв), про соціально-психологічні чинники формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців (В.І. Абрамова, В.А. Ананьїва, Е.А. Афоніна, М.І. Горлача, П.В. Квіткіна, І.В. Тимошук, Г.Д. Темка, М.П. Требіна), дослідження гендеру, та провідну роль у цій галузі відіграють зарубіжні психологи (С. Бем, Ш. Берн, Л. Колберг, Е. Маккобі, Дж. Мані, М.Х. Мелтас, Б.Ф. Скінер, А. Шерріффс та ін.)..

Методи та організація дослідження.

Теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел; для дослідження життєвих перспектив працівників УМВС використано асоціативний експеримент, авторську модифікацію методів аналізу продуктів діяльності та техніки постановки цілей Дж.Г.Скотт, факторне та кластерне моделювання життєвих цілей та перспектив.

Дослідження проводилося на базі УМВС протягом листопада 2013 – квітня 2014 р.р., у відділі КЗ УМВС. Загальна вибірка склала 40 осіб (20 – працівників УМВС жіночої статі, 20-працівників УМВС чоловічої статі).

Надійність та вірогідність Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Дана сфера є ще недостатньо дослідженою, що і зумовило вибір теми гендерні відмінності життєвої перспективи працівників УМВС.

Практичне значення. Аналіз теоретико-методологічних досліджень гендерних відмінностей життєвих перспектив працівників УМВС допомагає в організації професійної діяльності(визначення життєвих перспектив при

переміщенні на вищі посади), відборі працівників спираючись на гендерні відмінності.

Апробація результатів дослідження: здійснена у науковій публікації «Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету» Випуск 6./ за ред. Л.П.Журавльової, Ю.Ю. Дем'янчук (подано до друку).

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦІВНИКІВ УМВС

1.1. Проблема життєвого шляху у вітчизняній та західній психології

1.1.1. Систематизація підходів вивчення життєвого шляху особистості

Проблеми життєвого шляху особистості розглядаються у роботах низки дослідників К.О. Абульханово-Славської, С.Л. Рубінштейна, Б.Г. Ананьєва, Н.А. Рибнікова, Є.І. Головахи, Б.С. Братуся. Існують різні підходи до вивчення життєвого шляху особистості. Виділяють сім основних підходів (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1. Основні підходи до вивчення життєвого шляху особистості

Підходи до вивчення життєвого шляху особистості	Характеристика
Ідеографічний підхід	Розглядає життя як долю, незалежної від людини, підкреслював неповторність особистості.
Біографічний	Близький до ідеографічного за своїм феноменологічному описовому характером також виявляв неповторний ансамбль життєвих обставин.
Онтогенетичний	Склався у віковій психології як вікова періодизація життя особистості, спільна для всіх людей.
Індивідуалістичний	Акцентував визначальну роль дитинства (і сексуальних відносин з батьками) (З. Фрейд та ін) або роль вродженої потреби самоактуалізації (Ш. Бюлер, А. Маслоу та ін), що детермінує особистість і її життєвий шлях. При цьому Бюлер робить спробу представити життєвий шлях як

	закономірний процес - "індивідуальну історію" і виділяє як його одиниць зовнішні і внутрішні події. Але, минаючи особистість, їй не вдалося їх зв'язати.
Об'єктивний	Найбільш яскраво представлений епігенетичною концепцією Е. Еріксона, - розкрив особливості розвитку та новоутворення особистості, що виникають в кожному віковому періоді через дозвіл пов'язаних з ним восьми криз. Однак Еріксон визнає і роль психосоціальних, культурно-історичних і соціальних умов, а розвиток особистості визначає через способи інтеракції з усе більш ширшим колом людей і контекстом життя.
Структурно-генетичний	Підхід цінний прагненням поєднати вікову і соціальну періодизацію (зрілий вік представлений ролями, статусом, професійною кар'єрою) життя особистості. Включивши останню в історичний контекст і події, способи виховання і т. д.,
Суб'єктивний	Особистість визначається не як відокремлена, готівкова, дана субстанціонально, а континуально, тобто в просторі-часі життєвого шляху, його протиріч і способів їх вирішення; самовираження і самоактуалізація - дві найважливіші характеристики особистісної сутності.

До вивчення життєвого шляху особистості вперше вітчизняні психологи приступили ще в 30-і роки. С.Л. Рубінштейн розробив підхід до особистості як суб'єкту життя, що вказує на шлях його дослідження за допомогою аналізу тимчасового розгортання життєвого шляху як реального процесу формування, розвитку, зміни, руху людини[45]. Б.Г. Ананьев, на

основі розробки ідей С.Л.Рубінштейна, сформулював основні принципи дослідження особистості як суб'єкта життєдіяльності:

- **принцип історизму**, згідно з ним біографія повинна розглядатися як особистісна історія;
- **генетичний принцип**, на основі якого виділяються різні лінії становлення особистості, покладені в основу виділення етапів, ступенів;
- **принцип зв'язку життєвого руху особистості з її діяльністю**, спілкуванням, пізнанням[4].

К.А. Абульханова вважає, що розуміння життєвого шляху зберігає принцип урахування суб'єкта, реалізується цілісним підходом до вивчення життєвого шляху особистості, пов'язаним із розкриттям сутності життєвих можливостей особистості, а також новоутворень і конструктів власне життєвого шляху (позиції, лінії, перспективи, сенсу життя)[1].

Виділяють такі основні підходи дослідження життєвої перспективи: вивчення проблеми психологічного часу в загальнопсихологічних теоріях (А. Адлер, Г. Олпорт, В. Франкл, Дж. Келлі, С. Рубінштейн, А. Лентьев); мотиваційний підхід до вивчення часової перспективи (К. Левін, Л. Франк, П. Фресс, Ж. Нюттен, В. Ленс, Т. Гісме, З. Залескі); дослідження часової перспективи в концепції ймовірнісного прогнозування (Н. Бернштейн, Л. Регуш); типологічний підхід до вивчення часової перспективи (К. Абульханова-Славська, В. Ковальов, Березіна, А. Орлов, А. Федоров); дослідження часової перспективи в рамках подієво-біографічного підходу (Е. Головаха, А. Кронік, Д. Леонтьєв, Є. Камнева, Є. Мандрікова) [36;45;5].

Як вказує К. Абульханова-Славська, цілісного суб'єктного підходу на перший план виступають дві методологічно значущі вимоги концепції особистості як суб'єкта життя. Перша – подолання домінування структурно-субстанціонального визначення особистості, що сформувалося у вітчизняній психології. Структурний підхід не розкриває проєктивних здібностей особистості, можливостей її зміни та розвитку на життєвому шляху, розглядаючи її як наявну даність. Друга – подолання позбавленого

індивідуальності та безсуб'єктного підходу до власне життєвого шляху. Останнє властиве феноменологічному, біографічному, подійному, віковому підходам і концепціям життєвого шляху[1].

Л. Тодорів виділяє кілька підходів до вивчення життєвого шляху.

- **Об'єктний підхід:** життєвий шлях особистості він виділяє як послідовність подій, як: динаміка цінностей та уявлень про себе (Ш. Бюлер); зміна поведінки та переживань (Т. Томе); послідовність стадій психосоціального розвитку (Е. Еріксон); безперервний ланцюг послідовних свідомих виборів (Г. Олпорт); розгортання життєвого сценарію (Е. Берн) та ін.
- **Суб'єктний підхід :** розгляд життєвого шляху як культурно-історичного розвитку особистості (С. Рубінштейн); життєвої стратегії (К. Абульханова-Славська); послідовності вчинків як зміни ціннісних орієнтацій (В. Роменець).
- **Структурно-генетичний підхід:** розуміння життєвого шляху особистості відображає інтеграцію особистості з життєвим світом, який вона створює, розгортаючи назовні власне «Я» та структуруючи зовнішню дійсність відповідно особистісним цінностям і смислам (Т. Титаренко) [49].

Категорія життєвого шляху стає найбільш узагальнюючою і ефективною насамперед тому, що вона дозволяє звернути головну увагу на здатність людини бути особистістю, бути самостійною, самоактуалізованою, на те, що, врешті-решт, тільки вона сама є творцем власної біографії, головним режисером своєї унікальної долі. Названі положення складають основу концепції подієво-біографічного підходу (Є. І. Головаха, О. О. Кронік, Л. В. Сохань та ін.)[15;29].

Теоретичні й емпіричні дослідження особистості як суб'єкта життєвого шляху опираються на низку таких критеріїв: особистість як суб'єкт виступає організатором, координатором, регулятором свого життя і діяльності, подій, ситуацій, відносин, здатна їх будувати та змінювати; особистість як суб'єкт

здатна використовувати свої психічні, особистісні, професійні можливості, свої ресурси і досвід для розв'язання життєвих завдань і вирішення проблем; інтенція особистості як суб'єкта на вдосконалення своєї індивідуальності, життя, діяльності присвоєнням вищих загальнолюдських, духовних культурних цінностей; становлення особистості суб'єктом забезпечує оптимальні характеристики й оптимальний взаємозв'язок життєвих структурно-функціонально-динамічних утворень – складових життєвого шляху: життєвої позиції, життєвої лінії та перспективи; наявність, підтримка і розвиток особистістю сенсу життя як суб'єктивного ціннісно-проективного (рефлексивного чи інтуїтивного) узагальнення життя за критеріями повноти самореалізації особистості й істинності життя; ставлення особистості до себе як суб'єкта, зрілість „Я-концепції”, відповідальність, ініціативність; здатність особистості до розв'язання життєвих суперечностей і становлення нових особистісних якостей як результат цього розв'язання; здатність до побудови життєвої стратегії. Як зазначає К.А. Абульханова, „... побудова особистістю своєї стратегії життя здійснюється шляхом її узагальнення, виокремлення найзначущіших життєвих принципів і способів їх реалізації. Останнє передбачає подолання суперечностей, перешкод, труднощів на шляху реалізації цих принципів, усвідомлення вартості розв'язання суперечностей. На рівні свідомості життєва стратегія втілюється в Я-концепції, що дає можливість особистості усвідомити себе як суб'єкта, поставитися до себе як до джерела життєвих змін, причини подій, учинків, виявити в собі нові прагнення і сили, взяти на себе відповідальність за реалізацію своїх устремлінь, ближніх і дальніх, за те, щоб прожити своє життя достойно”[1].

Спираючись на систематизація підходів вивчення життєвого шляху особистості ми можемо говорити, що всі речі перераховані підходи мають право на існування та нерозривно пов'язані між собою. Становлення життєвої позиції безпосередньо співвідноситься з індивідуальністю людини – здатність до самореалізації проявляється за умови активного позиціонування

і тільки тоді особистість готова до самостійного життя в суспільстві, тобто життєву позицію можна розглядати як основну характеристику людини в її самореалізації та критерієм для визначення підходу.

Отже, враховуючи провідні підходи до опису життєвої перспективи, ми можемо говорити про те, що поняття «життєва перспектива» потребує комплексного підходу до його розуміння. Теоретичні напрацювання в контексті визначення життєвої, часової перспективи, життєвого шляху та цілей розроблені ґрунтовно, велика кількість напрацювань присутня у вітчизняній і зарубіжній психології, проте понятійна база потребує більшої систематизації, розмежування схожих понять та смислового підпорядкування одних понять іншим.

1.1.2. Життєва перспектива на різних етапах життєвого шляху особистості

Сучасні дослідження життєвої перспективи провідну роль в управлінні часом власного життя особистістю, продемонстрували, що „завтра” - це те, що твориться „сьогодні” [20]. Опорою для планування майбутнього особистості, на думку С.Д.Максименка, слугують життєві цілі, поставлені відповідно до її здібностей, можливостей, системи знань та досвіду, а також шляхи її реалізації. Спланована життєва перспектива допомагає суб'єкту направляти зусилля в потрібне русло, ціленаправлено формувати особисті досягнення, відчувати свідомість власних дій та планування проходжень життєвих етапів, оцінювати значимість власних рішень, структурувати час власного життя.

Особливого значення розробки психології життєвого шляху набуває феномен "життєвих перспектив особистості". Як вказують Є.І. Головаха, А.Кроніка, закономірності сприйняття майбутнього, передбачення майбутніх подій, висування цілей і вибору шляхів її досягнення детермінують вплив життєвих планів на організацію роботи і поведінка людини у теперішньому.

Аналіз ідей зазначених авторів дозволяє говорити, що склалася наукова парадигма у сенсі життєвої перспективи [35].

К.Альбуханова-Славська та С.Рубінштейна розрізняли психологічну, особистісну та життєву перспективи. Психологічна перспектива – здатність уявно та свідомо передбачати й прогнозувати майбутнє, залежить від типу особистості. Особистісна – розуміється як готовність до майбутнього в теперішньому, є показником зрілості особистості, потенціалу її розвитку та сформованості здатності до організації часу життя. Життєва – включає обставини й умови життя, що створюють для особистості за інших рівних умов можливість оптимального життєвого просування, і відкривається тому, хто має життєву позицію, що цілісно визначає майбутнє особистості[1;3].

Уперше поняття “майбутня часова перспектива” науково обґрунтували К. Левін і Л. Франк. На думку К. Левіна, майбутня часова перспектива є своєрідною самопроекцією людини в майбутнє і відображає всю систему її мотивів і, одночасно, наче виходить за межі наявної мотиваційної ієрархії [20].

Нині дослідження життєвих перспектив включають різноманітні, іноді протилежні підходи до його розуміння та вивчення. Одним з важливих і найбільш відомих понять феномена часу, що вивчаються на психологічному рівні, є конструкт «часової перспективи», а особистісний час тісно зв'язаний з поняттями «життєвого шляху» і «життєвих перспектив».

Формування життєвої перспективи залежить від вікових особливостей сприйняття теперішнього, минулого і майбутнього, має динамічний характер і відбувається протягом всього життя людини [55].

Лонгітюдні дослідження А.Жоста та Р.Мак-Крея доводять, що з віком зростають відвертість, відкритість "Я", вихованість, кон-фіденціальність, що пояснює вікову реорганізацію особистісних характеристик, але не про повну трансформацію в "іншу людину". Найбільш стабільними залишаються релігійні, економічні, соціальні, політичні цінності та професійні інтереси.

Російський психолог Т. Снегірьова об'єднала особливості траспективи у ранньому юнацькому віці у такі групи (табл.1.2.) [14]:

Таблиця 1.2.

Особливості траспективи у ранньому юнацькому віці

Трансперспектива	Характеристика
➤ суб'єктивно-гармонійна траспектива	Усі три часові модальності Я (минуле, теперішнє, майбутнє) взаємопов'язані у свідомості індивіда та однаково відповідають Я-ідеальному - уявленню людини про те, якою вона могла бути чи якою їй би хотілось бути
➤ нормативна траспектива	Актуальне Я більше тяжіє до майбутнього, ніж до минулого. Ставлення до Я-минулого критичне незалежно від міри наступності між ним та Я-теперішнім
➤ розірвана траспектива	Я-теперішнє більше тяжіє до майбутнього, ніж до минулого, але майбутнє відірване від теперішнього. Усі три часові модальності усвідомлюються як окремі стани. Я-ідеальному відповідає тільки майбутнє
➤ консервативна траспектива	Я-теперішнє більше тяжіє до Я-майбутнього, яке ізольоване від минулого і теперішнього, не впливає на розвиток особистості
➤ інфантильна траспектива	Я-минуле та Я-теперішнє пов'язані, утворюють один полюс. На іншому полюсі знаходяться взаємопов'язані Я-майбутнє та

	Я-ідеальне. Це свідчить про низьку самооцінку та відсутність в особистості засобів для наближення майбутнього й оволодіння ним
➤ регресивна траспектива	Я-теперішнє віддалене від минулого і від майбутнього, ніби "випадає" з розвитку, не відповідає цінностям Я-ідеального

Як стверджує Т.Снегірьова, сприймання власного психологічного часу зумовлює внутрішню картину становлення особистості. В залежності від вікового періоду по різному сприймається перехід від минулого до теперішнього. Трапляється, що всі три часові виміри Я ізольовані один від одного, тобто теперішнє не пов'язане з минулим, а майбутнє не є продовженням теперішнього[14].

У своїх роботах Ш.Бюлер з'ясувала закономірності у зміні фаз життя, у зміні домінуючих тенденцій (мотивацій), у зв'язку зі зміною обсягу життєвої активності. Рушійною силою розвитку є природжене прагнення людини до самоздійснення, або виконання всебічної реалізації "самої себе". Самоздійснення, вона визначає як підсумок життєвого шляху, коли цінності і прагнення людини усвідомлено або неусвідомлено дістали адекватну реалізацію. Вона описала 5 фаз життя:

➤ 1 фаза (вік 16-20 років) - період, що передує самовизначенню. Характеризується відсутністю в індивіда власної сім'ї і професійної діяльності, тому виноситься за межі життєвого шляху.

➤ 2 фаза (з 16-20 до 25-30 років) - період спроб. Багато спроб і помилок указують на функціонування мотивації самовизначення, що спочатку має випереджувальний, дифузний характер. Вибір життєвих цілей і шляхів у юнацькому віці нерідко призводить до розгубленості, невпевненості у собі і водночас зумовлює прагнення людини братися до значних справ і звершень.

➤ 3 фаза (від 25-30 до 45-50 років) - це пора зрілості. Вона настає в той період, коли людина знаходить своє покликання або просто постійне заняття, коли вона має вже власну сім'ю.

➤ 4 фаза (від 45-50 до 65-70 років) - фаза старіння людини. У цій фазі вона завершує професійну діяльність, її родину покидають дорослі діти. Для людини настає "тяжкий" вік душевної кризи, втрати репродуктивної здатності, скорочення часу подальшого життя.

➤ 5 фазі (від 65-70 років до смерті) - старість. Більшість людей залишає професійну діяльність і замінює її хобі[58].

Д.Оффер виділяє три шляхи зростання особистості: безперервний (спокійний пенріод), хвилеподібний (характеризується переважанням адаптивних явищ над тими труднощами, які виникають у цей період) та утруднений (суперечливий період розвитку з явним переважанням негативних тенденцій над позитивними), і кожному людину можна умовно віднести до однієї з цих груп [35].

Спираючись на вікову періодизацію Д.Б. Єльконіна можемо прослідкувати становлення життєвих перспектив та факторів становлення гендерних особливостей особистості(табл. 1.3.).

Таблиця 1.3.

Формування життєвих перспектив на різних вікових етапах

Віковий період	Фактори становлення гендерних особливостей особистості		Формування життєвих перспектив
Вік немовляти	Біологічні фактори, гендерна соціалізація	Статеворольова соціалізація гендерні ролі	Соціалізація, засвоєння норм та звичаїв поведінки, вплив культурних традицій на формування особистості.
Раннє дитинство	Гендерні стереотипи Навички та переконання,		

	гендерна ідентичність		
Дошкільний вік	Спосіб виховання, ціннісні орієнтації		<p>Супідрядність мотивів дошкільнят і пов'язана з ним складність стають можливими завдяки новому рівню розвитку пам'яті і появи часової перспективи. Життєвий світ виходить за рамки спонукань, пов'язаних з безпосередньо сприймаються ситуаціями. Спочатку з'являється можливість пригнічувати свої безпосередні спонукання завдяки більш сильним, що стоять «над ситуацією» мотивами (вперше це проявляється під час кризи 3 років); потім, з подальшим розвитком довгострокової пам'яті і часової перспективи (психологічного минулого і психологічного майбутнього), поступово складається система щодо стійких мотивів і мотиваційних переваг. До кінця дошкільного віку, з появою усвідомлення переживань, починають формуватися постійні (Надситуативно) мотиви.</p>
Молодший шкільний вік	Складові культури		Формування життєвих цінностей, громадської позиції, усвідомлення соціальних ролей.
Підлітковий вік	Особистий досвід		В підлітковому періоді, коли виникає новий мотив

		<p>спеціального вивчення, пізнання себе, уперше наголошується двомірність картини майбутнього. Це пояснюється, у першу чергу тим, що в цьому віці вирішуються два основні завдання: самовизначення і формування життєвої програми на майбутнє. Перше представлене в образі майбутнього у вигляді кінцевої, абстрактної мети (або ціннісних орієнтацій) (І.В.Бондарь, Є.І.Головаха та ін.), друге – у вигляді конкретних цілей і засобів їх реалізації в різних сферах життя (М.Й.Боришевський; Г.М.Бреслав; І.С.Булах; Е.В.Грицькова; Г.І.Грищенко та ін.).</p>
Юнацький вік	Професійна ідентичність	<p>Значущість набуває особисте майбутнє, розширюються хронологічні межі життєвої перспективи, підвищується самооцінка особистості (Дж.Л.Клінеберг, І.С.Кон). Визначення цілей, вміння відбирати необхідні дії та послідовно їх реалізовувати. Усвідомлення потреби та необхідності в плануванні життєвого шляху спричинює виникнення особливого утворення - життєвої перспективи, що включає минуле,</p>

			теперішнє та майбутнє особистості, де події минулого, теперішнього та майбутнього займають певне місце та наділені відповідним статусом (Є.І.Головаха, О.О.Кронік) у визначенні подальших етапів життєвого шляху. Становлення системи глобальних життєвих цілей виникає на основі усвідомлення ціннісно-сміслових аспектів власної самореалізації.
--	--	--	--

Отже, на всіх етапах життєвого шляху відбуваються як кількісні (кумулятивні), так і якісні (інноваційні) зміни. Протягом якогось одного періоду певні системи поведінки удосконалюються, а інші регресують. Розвиток складається з поєднання надбань (зростання) та втрат (занепаду). Залежно від умов життя і досвіду людини її розвиток може досить виразно змінюватись. Слід підкреслити значення соціо-культурних умов певного історичного періоду. Закономірності життєвого шляху можна зрозуміти, якщо розглядати взаємовплив вікових, історико-культурних та індивідуальних факторів.

1.2. Специфіка ціннісно-мотиваційної сфери працівників УМВС

1.2.1. Структура професійно-значимих якостей особистості працівників УМВС

Наказом МВС України від 07.04.2008 № 161 «Про затвердження Програми психопрофілактичної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2008 – 2012 роки» було прийнято систематизацію вимог до професійно важливих якостей працівників УМВС різних підрозділів[21].

Узагальнення професіограм працівників УМВС дозволяє здійснити порівняльний аналіз професійно-важливих якостей працівників різних підрозділів (табл. 1.4.) [6].

Таблиця 1.4. Структура професійно-важливих якостей особистості працівників УМВС

Кадрове забезпечення	Слідчі
<i>Комунікативні якості та вміння</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ здатність викликати до себе почуття довіри, розташовувати до себе людей, встановлювати та підтримувати психологічний контакт. ✓ комунікативна компетентність (самоконтроль, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування, вміння слухати, доброзичливість). ✓ вміння вірно вибрати форму спілкування в залежності від психологічного стану і індивідуальних якостей особи, з якою проводиться робота, швидко підбудуватися під тон співрозмовника. 	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ вміння застосовувати різноманітні стилі поведінки в конфліктних ситуаціях. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ наполегливість та принциповість у прийнятті рішення. ✓ вміння застосовувати різноманітні стилі поведінки у конфліктних ситуаціях; ✓ наявність організаторських та лідерських якостей; ✓ вміння розуміти внутрішній світ співбесідника, його мотиви, психологічний стан;
<i>Мотиваційні особливості</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ розвинута мотивація досягнень; ✓ виражена мотивація до самоактуалізації; ✓ обов'язковість; 	

<ul style="list-style-type: none"> ✓ добросовісність; ✓ виконавча дисципліна та особиста дисциплінованість; ✓ перевага мотивів соціальної значимості в сфері професійної значимості; ✓ принциповість, чесність, високий рівень правосвідомості. 	
<i>Пізнавальні процеси</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ високий рівень інтелектуального розвитку; ✓ гнучкість розумових процесів. 	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ вміння прийняти правильне рішення при мінімумі інформації, вірно визначити напрямок діяльності. ✓ відчуття наявності проблеми там, де здавалось, що вже все вирішене. ✓ здатність розглядати проблеми з декількох різноманітних точок зору, вміння уявити позицію іншої людини. ✓ вміння запам'ятовувати зовнішність людини та її поведінку, вміння запам'ятовувати колір, величину, розмір, рух, місце знаходження об'єкту цифри, терміни, імена та прізвища... ✓ уміння аналізувати інформацію, виділити із великого масиву отриманої інформації ту, яка необхідна для вирішення завдання. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ здатність до аналізу і узагальнення інформації; ✓ вміння прогнозувати ситуацію, спостережливість; ✓ творче мислення; ✓ ерудованість, добра пам'ять, пізнавальна активність, критичність до інформації; ✓ відсутність емоційної деструкції.

<i>Особистісні якості</i>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ здатність брати на себе відповідальність у складних та небезпечних ситуаціях. ✓ здатність адекватно оцінювати власні можливості, сили та досягнення. ✓ наполегливість при подоланні труднощів. ✓ врівноваженість і самовладання в конфліктних ситуаціях. ✓ емоційна стійкість при прийнятті відповідальних рішень ✓ стійка адекватна самооцінка; ✓ сміливість та активність; ✓ самоповага і відповідальність; ✓ самостійність і незалежність.

Отже, формування і розвиток готовності до професійної діяльності передбачає наявність у потенційного працівника МВС ряду базисних індивідуально-психологічних особливостей, які можуть бути виявлені у процесі психологічної діагностики, і подальший розвиток цих та інших рис у процесі цілеспрямованого навчання. Охарактеризовані вище якості становлять єдність, порушення яких ускладнює, а то й унеможлиблює оволодіння навичками професійної діяльності, а також реалізацію їх на практиці.

1.2.2. Мотивація професійної діяльності працівників УМВС

Значна увага у вітчизняній та зарубіжній психології приділяється закономірностям формування мотиваційної сфери особистості (В.К. Вілюнас, Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн) та вивченню зв'язку мотивації з психічними процесами, емоціями та почуттями, індивідуальним особливостям індивідів (К.О. Абульханова-Славська, І.А. Джидар'ян, В.С. Мерлін). Багато досліджень присвячено вивченню професійної мотивації працівників органів внутрішніх справ (В.Г. Андросюк, М.І. Ануфрієв, П.В. Макаренко, А.П. Москаленко, Г.В. Попова, О.Н. Роша, Н.П. Сергієнко, В.О.

Соболев, С.І. Яковенко) [1;6;40]. А. Караваєв, Д. Кобзін, В. Медведєв, А. Москаленко, А. Роша, А. Стародубцев, О. Шаповалов, Г. Юхновець та ін. [1].

Мотивація до професійної діяльності починається з професійного покликання, яке визначається як схильність до певної професії, усвідомлення своїх можливостей оволодіння нею і оцінку своїх потенційних професійних здібностей.

Багато вчених займалися вивченням професійної мотивації. Так, наприклад, Роша А.Н. виділив чотири групи професійних мотивів, якими керуються працівники міліції. До них відносять: стійкий інтерес до служби, прагнення стати працівником міліції під впливом родичів, вплив книг та фільмів, «коротка» мотивація[57].

Андросюк В.Г. говорив про такі групи мотивів, характерні для людей при виборі професії працівника ОВС: пов'язані з об'єктивним змістом діяльності; пов'язані із зовнішніми атрибутами діяльності; пов'язані з діяльністю як способом вирішення матеріально-побутових проблем і задоволення власних потреб.

Загальновизнаною є класифікація типів мотивації Васильєва О.С., який виділяє такі типи: адекватний; ситуаційний, пов'язаний із романтикою професії; ситуаційний, пов'язаний із престижем професії; компенсаційний; конформіський; кримінальний[8].

Тому, актуальним є визначення, які саме мотиви впливають на людей при виборі професії міліціонера, який тип мотивації в них переважає, і як цей вибір впливає.

Самоідентифікація особистості з професією є однією з значимих складових професійної «Я-концепції», що залежить від типу мотивації до вибору професійної діяльності майбутнього фахівця. Високий рівень самоідентифікації особистості з професійною діяльністю пов'язаний з позитивним емоційним прийняттям професійного середовища, яке сприяє більш успішному професійному входженню до нього[12].

У дослідженні Макаренка П.В. було виявлено, що в осіб, які мають виражений адекватний тип мотивації вибору правоохоронної діяльності, частіше фіксується високий рівень перспективної ідентифікації себе з професією, що сприяє успішному оволодінню професії, успішній адаптації до професійної спільноти і успішній професійній діяльності.

Показники професійної самоідентифікації особистості, мотивації особистості, мотивації вибору професійної діяльності і міри емоційного прийняття професійно-важливих понять змінюються під час навчання, що свідчить про розвиток професійної «Я-концепції» фахівців правоохоронної діяльності. Становлення професійної «Я-концепції» пов'язане з специфічними умовами професіогенезу в правоохоронній сфері, що значно змінюється за період навчання[35].

Дослідження Ступакової О.В. дозволило визначити гендерні особливості ставлення до себе та інших, а також професійної діяльності працівників слідчих підрозділів ОВС, які полягають в тому, що в усі періоди професійного становлення чоловіки – слідчі демонструють стабільні показники само ставлення, на відміну від жінок- слідчих. У чоловіків-слідчих професійна динаміка носить стабільний характер та обумовлена безпосередньо професійною мотивацією, тоді як у жінок-слідчих професійна мотивація часто має компенсаторний або додатковий характер по відношенню до мотивації в особистісній сфері. В системі цінностей чоловіків – слідчих сімейне життя не пригнічує інші цінності, вони більш включені в професійну діяльність, тому вони об'єктивніші в усвідомленні своїх можливостей і відносно себе. У переважної більшості жінок-слідчих на початку професійного становлення некомпетентність компенсується високим рівнем домагань щодо особистої самооцінки, а збігом часу жінки-слідчі відчують труднощі кар'єрного зростання, у зв'язку з чим знижується рівень домагань. Констатовано, що у жінок-слідчих на другому етапі професійного становлення в наявності суперечливі та кризові ставлення, як по відношенню до родини, так і до професії, які характеризуються незадоволення собою та

своїм професійним статусом, ревізією «Я-концепції», новою домінантою цінностей[13].

Результати дослідження Н.І.Чабанюк демонструють, що результати молодих фахівців ОВС можна розподілити на групи: з високим, середнім та низьким рівнем професійної мотивації. Фахівці з високий рівень мотивації до професійної діяльності прагнуть до успіху у професійній діяльності, самостійності і відповідальності, кар'єрного зросту, саморозвитку та мають адекватно сформовані уявлення про професію. Низький рівень мотивації виявлений у молодих фахівців, яких спонукають до діяльності зовнішні мотиви. Такі молоді фахівці пов'язують професію з можливістю покращити свій матеріальний стан, мати можливість використовувати повноваження, які надає професія у своїх власних цілях[41].

Отже, професійна мотивація являє собою складне психологічне утворення, що включає покликання, професійні наміри, потребу в професійній праці, ціннісні орієнтації, домагання, очікування, смисл, установки, професійні інтереси.

1.3. Життєві перспективи у структурі самосвідомості працівників силових структур

1.3.1. Ціннісний характер життєвої перспективи особистості

Життєва перспектива - імпліцитна програма, що визначає вибір життєвих цілей та способів їх досягнення, що детермінує самопобудову власного життя. Життєва перспектива є складною ієрархічною структурою, що регулює початок життєдіяльності. Її структурними одиницями є ціннісні орієнтації, життєві цілі, програми, плани, а також емоційні, когнітивні та поведінкові складові[18].

Є. Головаха, у своїх роботах, співставляє поняття соціальних цінностей та домінуючих потреб особистості. «Орієнтуючись у широкому спектрі соціальних цінностей, індивід обирає ті з них, які найчастіше пов'язані із його домінуючими потребами. В ієрархії ціннісних орієнтацій відбивається

вибіркова спрямованість на задоволення певної групи потреб .З допомогою ціннісних орієнтацій особистість визначає значущість для себе певного предмету чи події. Отже, ціннісна сфера особистості є спонукальним аспектом до діяльності, до задоволення домінуючих потреб, мотивації»[15].

Довготермінові та короткотермінові перспективи можуть внаслідок неузгодженості спричиняти когнітивний дисонанс та блокувати потенційні можливості для самореалізації. Самодетермінація, смисложиттєві орієнтації, індивідуальна часова перспектива визначають основні тенденції самореалізації, індивідуальні цінності — визначають семантичну наповненість та мотиваційні цілі, сприймання життєвих ситуацій крізь призму суб'єктивної інтерпретації визначають уявні рамки та обмеження життєвої програми. Життєва перспектива є “складною ієрархічною системою, що регулює начало життєдіяльності, й структурними одиницями якої вважають ціннісні орієнтації, життєві цілі, програми, плани, а також емоційну, когнітивну й поведінкову складові” . Життєва перспектива виявляє почуття індивідуальної самоототожності та цілісності, інтегрованості людини і світу . Основою життєвої перспективи є психологічне здоров'я, структурно-функціональна організація якого визначає зміст, форму, спрямованість, узгодженість та реалізацію як антиципацію та мотиваційно-сміслову структурування майбутнього в різних особистісних контекстах[18].

У роботах Б.С. Братуся проблеми цінностей представлені як елемент життєвої перспективи. Функцією ціннісних орієнтацій особистості він вважає створення ескізу майбутнього, тобто тієї перспективи розвитку особистості, яка не впливає прямо з наявної, сьогоденної ситуації. На думку вченого, якщо в аналізі людської діяльності обмежитися одиницями мотивів як предметів потреб, а одиницями цілей “ заздалегідь передбачуваних результатів, то буде незрозумілим, за рахунок чого людина здатна долати ситуації, що склалися, що веде її до майбутнього. Він вважає, що цінності особистості як усвідомлені сенси життя задають саме той початковий ескіз майбутнього, що повинен передувати його реальному втіленню[9].

У вченні про час К.О.Абульханової-Славської велика увага приділяється особистісній організації часу, яка розкривається через співвіднесення особистості та її життєвого шляху як цілісного, специфічного і динамічного процесу. Для визначення істинних критеріїв особистісної організації часу авторка вводить поняття “своєчасності” як умову адекватного розподілу часу.

Важливим елементом у побудові життєвої перспективи та оцінення власних можливостей у проектуванні власного майбутнього мають когнітивні переконання. М. Рокіч, під цінностями, має на увазі види переконань, що мають центральне положення в індивідуальній системі переконань. Цінності - керуючі принципи життя, мотиваційні чинники діяльності та життєвих пріоритетів[27].

У роботі Ш.Шварца, що присвячена вивченню базисних цінностей, визначається 10 основних ціннісних орієнтацій:

1.Самостійність;	6.Безпека;
2.Стимуляція;	7.Конформізм;
3.Гедонізм;	8.Традиція;
4.Досягнення;	9.Універсалізм;
5.Влада;	10.Доброзичливість.

Дані ціннісні орієнтації він визначає як провідні життєві детермінанти, що невід’ємно пов’язані з емоціями, що мотивують до певних дій, визначаючи вибір та оцінку дій та формує впорядковану систему ціннісних пріоритетів, які визначають людську індивідуальність. Кожній цінності відповідає певна мотиваційна ціль, яка визначає спрямованість поведінки людини в окремих ситуаціях та життя загалом. Таким чином, система цінностей характеризує головні орієнтири життєвих перспектив, а взаємозв’язок цінностей та кар’єрних орієнтацій дає змогу виявити структуру життєвих перспектив[60].

За Ж.Нютеном, життєва перспектива передбачає визначення цілі, досягнення якої потребує заповнення часової дистанції між ними, що

свідчить про характер часової перспективи, яка визначає тенденції проектів власного життя[40].

Життєва перспектива апіорно пов'язана із часовою перспективою, охоплює індивідуальне сприймання причиновонаслідковості часової перспективи. Ф. Зімбардо наголошує, що часова перспектива, як несвідомий процес упорядкування особистого та соціального досвіду, визначають характер упорядковування та особисту тенденцію детермінації майбутнього суб'єктивним ставленням до минулого та теперішнього[23]

П. Герстман розглядає життєвий план як систему цілей, до яких особистість прагне у своїй діяльності, і загальні способи їх реалізації. Він виділяє дві різні категорії цілей: ідеальні життєві цілі (цінності) і конкретні цілі. Він виділяє чотири типи формулювання життєвих планів: з використанням виключно ідеальних життєвих цілей, виключно конкретних, а також з перевагою тих чи інших[7].

Виділяють 9 типів кар'єрних орієнтацій(табл. 1.5.) [7].

Таблиця 1.5. Типи кар'єрних орієнтацій

Тип кар'єрних орієнтацій	Коротка характеристика
Професійна компетентність	Визначає прагнення стати майстром своєї справи, домогтися успішності у професійній сфері, здобути визнання своїх талантів.
Менеджмент	Орієнтація на інтеграцію зусиль інших людей, на управління різними сторонами діяльності виробництва.
Автономія (незалежність)	Орієнтація з яскраво вираженою потребою все робити по-своєму, звільнитися від організаційних приписів, обмежень.
Стабільність	Орієнтація обумовлена потребою в безпеці, стабільності, передбачуваності майбутніх подій.

Служіння	Орієнтація, спрямована на реалізацію головних цінностей життя таких, як, наприклад, робота з людьми, служіння людству, допомога людям, бажання зробити
Виклик	Орієнтація, пов'язана з такими цінностями, як конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення важких завдань.
Інтеграція стилів життя	Прагнення збалансованості сім'ї, кар'єри і саморозвитку.
Підприємництво	Орієнтація пов'язана з прагненням людини створювати нове, долати перешкоди, з готовністю до ризику.

Будучи переважно неусвідомлюваними, аутентичні мотиваційні цілі актуалізуються у ситуації професійного вибору.

Отже, на думку таких учених, як К.О.Абульханової, С.Л.Рубінштейна організація часових параметрів своєї праці та особистих занять включає і планування, і врахування часу, продуктивності, швидкості праці, і часових інтервалів, вимог тощо. Критеріями успішності діяльності особистості є продуктивне використання часу, адекватна орієнтація у часі, здатність по своєму структурувати час – це особисті часові здібності, які забезпечують своєчасність діяльності, її продуктивність, оптимальність. У кожного є природна схильність до самовдосконалення, яка на певному етапі розвитку особистості та впливу суспільства постає як усвідомлення прагнення до творчого саморозвитку, самореалізації. Самовдосконалення і самовиявлення людини є процес постійного розвитку.

1.3.2. Теоретична модель структури гендерних відмінностей життєвих перспектив працівників МВС

Теоретична модель формування життєвих перспектив працівників МВС побудована на основі аналізу теоретичних та емпіричних досліджень розвитку життєвої перспективи особистості (К. Абульханова-Славська, Ж.Нюттен, Є. Головаха), положень про специфіку професійної діяльності, в тому числі й структури мотивації, працівників МВС (Н.І. Чабанюк, А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін), а також із врахування чинників, що визначають гендерні відмінності формування життєвої перспективи(П.П.Горностай).

Проблема гендера описана у роботах О.А. Величко, Т.П. Голованової, Г.В. Запорожець, А. Гаваркяна. Зміст гендерних відмінностей указує на відмінності між чоловіками і жінками, створені культурою, проте причинно-наслідковий зв'язок між ними не завжди очевидний і може бути обумовлений як психологічними, так і соціальними чинниками [15]. Систематизація чинників формування гендерних особливостей особистості дозволяє виділити такі їх групи: біологічні, соціокультурні, індивідуальний досвід соціальної взаємодії, спрямованість особистості (рис.1.1.).

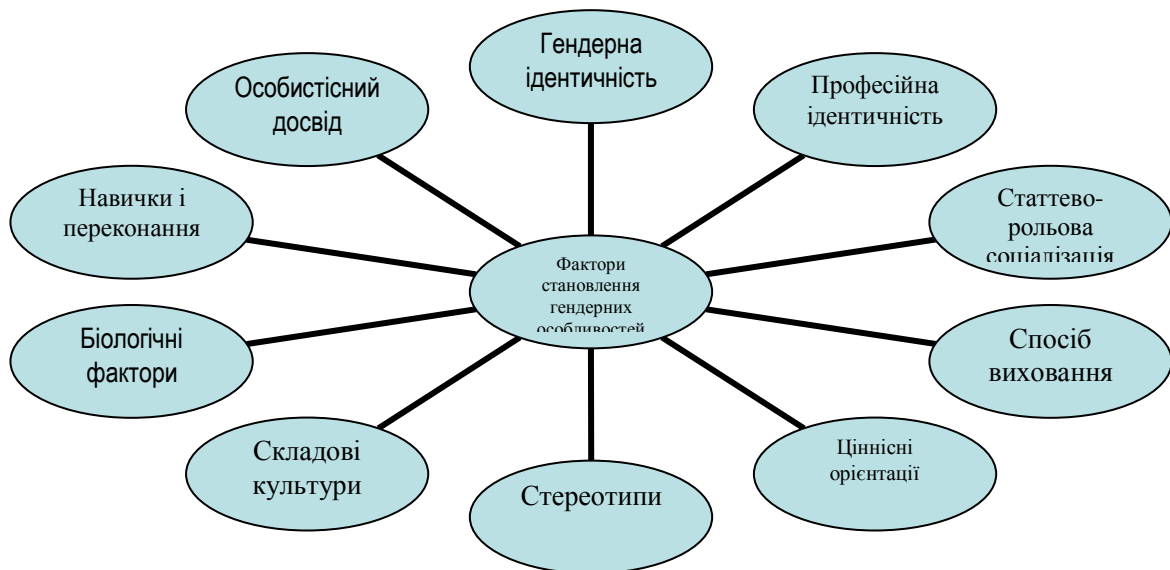

Рис.1.1. Фактори впливу на формування гендерних відмінностей життєвих перспектив

Як стверджує Е.Маккобі, суспільство при формуванні статевої ролі і статевої свідомості орієнтується у вихованні на стандарти фемінність - маскулінність, при цьому толерантно ставиться до маскулінної поведінки дівчинки, але засуджує феміністичну поведінку хлопчика [59].

Статеворольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів.

Гендерні ролі - норми та правила поведінки жінок і чоловіків, що ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю. Вони відрізняються в суспільствах з різною культурою і змінюються із часом[20].

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини[26].

Як вказує Маркова Н. В., гендерні відмінності постановки життєвих цілей обумовлені соціальними ролями, локалізацією ресурсів успіху та емоційної спрямованості, наявністю професійної освіти. Автор зазначає, що жінки реалізуються в сім'ї, чоловіки в професійній та суспільній діяльності; менше довіряють могутності людських можливостей та реалізації ресурсів тому ставлять більш приземлені цілі на противагу чоловікам, які вірять в стійку основу людських можливостей та потенціалу; жінки ж більш креативні та мають високий рівень прагнення до творчості та добре розуміють цінність «тут і тепер», здатні насолоджуватися актуальним моментом, не проводячи паралелей з минулими радощами і не знецінюючи його передчуттям майбутніх успіхів на противагу чоловікам, що твердо опираються на минуле [34]. Також існують розбіжності в оцінках щодо наявності професійної освіти, як чинника успішної кар'єри. Жінки вважають цей чинник більш вагомим, в порівнянні з чоловіками, у досягненні професійного успіху. Це свідчить про вплив гендерних стереотипів, що

зумовлюють успішність кар'єри чоловіків та жінок саме у правоохоронній сфері. Гендерні стереотипи, що склалися в суспільстві, перешкоджають досягненню гендерної рівності в професійному середовищі та значно обмежують можливості досягнення кар'єрного успіху жінок [14].

Життєвий шлях людини, СЛ. Рубінштейн як ціле, що не зводиться до суми життєвих подій, окремих дій, продуктів творчості. В якості структур життя запропонував поняття життєвих відносин особистості, назвавши серед них три: відношення до предметного світу, до інших людей, до самого себе. На думку автора, події неминуче розпадаються на зовнішні і внутрішні, відносини ж - це завжди внутрішнє ставлення до зовнішнього, до самого себе, в них зовнішнє і внутрішнє пов'язані нерозривно. Вчений виділяв в індивідуальній історії події як вузлові моменти і поворотні етапи життєвого шляху індивіда, коли з прийняттям того чи іншого рішення на більш-менш тривалий період визначається подальший життєвий шлях людини[46].

У роботах таких вчених, як Е.Головаха, О.Кроник, С.Максименко, К.Альбуханово-Славської значною мірою розкриті питання вивчення життєвих цілей та перспектив людини. Всі вказані автори приходять до висновку про основу життєвих цінностей яку складають життєві цілі та життєві плани. Життєві перспективи розглядались з позиції часового виміру.

За К.Альбуханово-Славською життєві перспективи - потенціал, можливості особистості, що об'єктивно складаються в теперішньому, і які повинні проявлятися в майбутньому [3].

Є.Головаха життєві перспективи розглядав з позиції відносно впорядкованої в часі сукупності подій, що сприяють досягненню ідеальних результатів, і є на етапі життєвого шляху основними орієнтирами діяльності людини. Цілі – масштабніші і дещо менш хронологічно визначені події, ніж плани [15].

Так, К.Альбуханова-Славська та С.Рубінштейна розрізняли психологічну, особистісну та життєву перспективи. Психологічна

перспектива – здатність уявно та свідомо передбачати й прогнозувати майбутнє, залежить від типу особистості. Особистісна – розуміється як готовність до майбутнього в теперішньому, є показником зрілості особистості, потенціалу її розвитку та сформованості здатності до організації часу життя. Життєва – включає обставини й умови життя, що створюють для особистості за інших рівних умов можливість оптимального життєвого просування, і відкривається тому, хто має життєву позицію, що цілісно визначає майбутнє особистості [1;2].

Б.Г. Ананьєв використовував поняття суб'єктивної картини життєвого шляху людини. Він підкреслював важливість даного поняття як суттєвої характеристики самосвідомості особистості і зазначав, що саме в суб'єктивній картині життєвого шляху відображені віхи соціального та індивідуального розвитку людини. На його думку, суб'єктивна картина життєвого шляху завжди розгорнута в часі, фіксує головні події людського життя, пов'язуючи в єдиній «системі відліку» біологічне, психологічне та історичний час[4].

Формування життєвої перспективи починається з формування людиною її власної психологічної, особистісної та життєвої перспектив(К. Абульханова-Славська). На цьому рівні формується відношення до світу, до людей, до діяльності. Після того, як людина їх сформувала, на їх фоні формується життєва перспектива, яка відшліфовується цінностями, досвідом та подіями життя, що й допомагає зробити вибір професії.

Враховуючи вище перераховані фактори формування гендерних відмінностей ми можемо стверджувати, що ці фактори безпосередньо впливають на розвиток життєвих перспектив. Так, розвиток життєвої перспективи відбувається за участі гендерної ідентичності, статево-рольової соціалізації, ціннісні орієнтації ведуть до розвитку психологічної перспективи та особистісна перспектива, що формується під впливом складових культур та способу виховання. Життєва перспектива включає в себе формування життєвих цілей та планів які розвиваються на тлі

особистого досвіду, стереотипів закладених у суспільстві. В той же час на формування життєвих цінностей впливають особистий досвід та ціннісні орієнтації закладені суспільством в дитячому віці та відшліфовані протягом життя та власне професійна ідентифікація. Таким чином відбувається формування життєвого шляху особистості (Рис.1.2.).

Рис.1.2 Життєві перспективи у структурі життєвого досвіду працівників УМВС

Ціннісні орієнтації особистості акумулюють весь її життєвий досвід і визначають продуктивність взаємовідносин з іншими людьми, а також, забезпечують можливість такого її становлення, при якому особистість, визначають як активний суспільний об'єкт, бере на себе всю відповідальність

за власну життєдіяльність, за її наслідки для суспільства і для самого себе, стає реальним творцем власної долі і співтворцем долі спільноти до якої належить.

Отже, на формування життєвих цілей та перспектив впливають статеві та гендерні ролі, що мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості серед безлічі засвоєваних людиною ролей. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі. Невід'ємне місце у структурі формування життєвих перспектив гендерні стереотипи, які безпосередньо впливають на вибір професійної діяльності та власної професійної реалізації.

Висновки до Розділу І:

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень життєвого шляху особистості, чинників формування професійної ідентичності та чинників формування гендерних відмінностей дозволяє зробити такі висновки:

1. Про зміст понять «життєвий шлях» та «життєва перспектива»: в чому відмінність (К. Абульхановою-Славською, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв). Життєві цінності як один із чинників формування життєвої перспективи (Г. Олпорт, М. Рокіч, Ш. Шварц, В.Франкл).
2. Професійне становлення відбувається значною мірою під час практичної діяльності професійної діяльності правоохоронця. На підґрунті актуальних психологічних якостей правоохоронця в процесі отримання психологічних знань та досвіду їх використання формується його психологічна компетентність, що допомагає освоювати діяльність та досягати у ній висот.
3. В ході теоретичного аналізу було виділено основні фактори становлення гендерних особливостей життєвих перспектив. Провідними факторами були виділені: стереотипи, статтево-рольова ідентифікація, професійна ідентифікація, цінності та культура. Кожен фактор відповідає певному віковому етапу та впливає на формування життєвих перспектив та цінностей (П.П.Горностай).
4. Структура професійно-важливих якостей працівників УМВС у різній мірі передбачає розвиток антиципаційних якостей, що залежить від гендерних особливостей. Найвищий їх рівень розвитку вимагається від рівня усвідомленості життєвого досвіду та планів, вміння раціонально розподілити власний потенціал. Окрім того, невисокий рівень планування майбутніх дій зумовлюється умовами професійної діяльності

(напруженість, небезпека , різні вікові групи, гендерні особливості).

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичний аналіз структури та динаміки життєвих перспектив особистості, емпіричне дослідження гендерних відмінностей життєвих перспектив працівників УМВС. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Аналіз життєвих цілей та перспектив як потенціал, можливості особистості, що об'єктивно складаються в теперішньому, і які повинні проявлятися в майбутньому, що сприяють досягненню ідеальних результатів, і є на етапі життєвого шляху основними орієнтирами діяльності людини здійснювався на основі аналізу робіт Е.Головахи, О.Кроник, С.Максименко, К.Альбуханово-Славської.
2. На формування життєвих цілей та перспектив впливають статеві та гендерні ролі, що мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості серед безлічі засвоюваних людиною ролей (С. Бем, Ш. Берн, Л. Колберг, Е. Маккобі). Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі. Невід'ємне місце у структурі формування життєвих перспектив гендерні стереотипи, які безпосередньо впливають на вибір професійної діяльності та власної професійної реалізації (П. Ільїн, Н.Левчук, І.Кон).
3. У структурі життєвих перспектив жінок працівників МВС були виділені цілі «саморозвиток», «самовдосконалення», «отримання повної вищої освіти» та «навчитися відпочивати», цілі, що стосуються сімейної сфери «діти», «матеріальний достаток», «сім'я», «матеріальний достаток» та «власне житло» та професійні цілі «кар'єрний ріст» та «отримання звання». Таким чином більше вираження мають цілі, що стосуються особистої(сімейної) сфери, а найменше професійної сфери. Отже, структура життєвих перспектив особистості свідчить про те, що для жінок важливий їх саморозвиток та організація сімейного благополуччя.

4. Структура життєвих перспектив чоловіків працівників МВС домінуючими цілями є цілі «кар'єрного росту», «отримання звання» та «підвищення кваліфікації», що безпосередньо стосуються професійної діяльності, що свідчить про те, що для чоловіків на перше місце виходить професійна самореалізація, яка допомагає в забезпеченні їх матеріального благополуччя. В той час, як особистісний саморозвиток виступає на задній план. Суттєвий вплив на планування майбутнього має час несення служби в даній організації, так чим довше служить працівник в органах внутрішніх справ тим його життєва перспектива буде більш диференційована, а більшість виділених цілей будуть стосуватися професійного росту.
5. Суттєві відмінності гендерних особливостей життєвих перспектив працівників УМВС полягають в тому, що у представників чоловічої статі переважають цілі, які спираються на професійний розвиток та самореалізацію особистості в професійній діяльності, в той час, коли у респондентів жіночої статі провідними цілями є цілі, які стосуються особистої, сімейної самореалізації.

Дослідження не претендує на повну та вичерпаність дослідження проблеми гендерних відмінностей життєвих перспектив УМВС. Перспективами подальших досліджень є дослідження ціннісно-сміслової та етнічної структури (саме аналіз цінностей людей різних етнічних приналежностей) особистості в залежності від гендерних особливостей.

Список використаних джерел

1. Абульханова К. А. Принцип субъекта в отечественной психологии // Психология. Журнал Высшей школы экономики. Т.2, № 4, 2005, с. 3-21.
2. Абульханова К.А., Березина Т.Н. - Время личности и время жизни. - СПб., Алетейя, 2001. - 304 с.
3. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности / К.А.Абульханова-Славская // Психология личности и образ жизни // Под ред. Е.В. Шороховой. – М. : Наука,1987. – С. 149-151.
4. Ананьев Б.Г. Людина як предмет пізнання - Л.: ЛДУ, 1968.
5. Ананьев Б.Г. Про проблеми сучасного людинознавства. Б.Г. Ананьев; АН СРСР, Ін-т психології. – М.: Наука, 1977. – 380 з.
6. Ануфрієв М.І. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : Довідковий посібник /[М. І. Ануфрієв, Ю. Б. Ірхін та ін.]. – К. : МВС України; КІВС, 2003. – 80 с.
7. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. М., "Мысль", 1976.- 158 с.
8. Бандурка А.М. Юридическая психология: Учебник/ А.М.Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская.- Харьков: Изд-во Нац. Ун-та внутр.. дел, 2002.- 621 с.
9. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
10. Варбан М.Ю. Рефлексия профессионального становления в студенческие годы: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Варбан Марина Юрьевна. – К., 1998. – 181 с.
11. Вікова психологія: Навч. посіб./ Савчин В.М. -К.:Просвіта, 2011.- С.150-155.

12. Гандзюк М.П., Желібо Е.П., Халимовський М.О. Основи охорони праці: Підручник. – К.: Каравела, 2005.- 393 с.
13. Гендерні особливості ставлення працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ до соціально-професійного оточення : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Ступакова Олена Володимирівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 20 с.
14. Гендерні студії: освітні перспективи (навч.-метод. матеріали). - К.: ПЦ "Фоліант", 2003. - С. 5-21.
15. Головаха Е.И. Жизненные перспективы и ценностные ориентации личности / Е.И.Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. и общ. ред. Л.В. Куликова. – С-Пб. : Питер, 2001. – С. 256-269.
16. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
17. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. – К.: «ВД «Професіонал», 2007.- 320 с.
18. Гуляс І. Життєва перспектива особистості як предмет теоретико – методологічного аналізу/І.Гуляс// Проблеми сучасної психології.- 2011.- Випуск 12. – С. 315 – 324.
19. Дружинін В. Н. Варіанти життя: Нариси екзистенціальної психології. - М.: ПЕР СЕ; СПб.: ІМАТОН-М, 2000. - С.12
20. Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического обследования) / Отв. ред. Л.В. Сохань. – К.: Наукова думка, 1987. – 279 с
21. Закон України “Про міліцію”, ст.2
22. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. –С. 170-254.

23. Зимбардо Ф. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь / Ф. Зимбардо— СПб.: Речь, 2010.— 352 с.
24. Ибрагимова, Джамиля Ямудиновна. Экспериментальное исследование ценностной сферы частной жизни. // г. Сочи.-196 с.
25. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности / В.Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.
26. Киппер Д. Клинические ролевые игры и психодрама: Пер. с англ. - М., 1993.
27. Кон И.С. История и теория мужских исследований // гендерный калейдоскоп. Академия. - М., 2001. - С. 188-242.
28. Кон И.С. Психология половых различий // Вопросы психологии. - 1981. - № 2. - С. 47-57.
29. Кроник А.А., Кроник Е.А. В главных ролях: Вы, Мы, Он, Ты, Я: Психология значимых отношений. – М.: Мысль, 1989. – 204 с.
30. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л. Морено: Пер. с нем. - М., 1994.
31. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е, испр. Изд. –М.: Смысл, 2003. – 487 с.
32. Літвінова О. В. Вплив гендерних експектацій на соціально-рольову позицію майбутнього фахівця : дис... канд. психол. наук. -Луганськ, 2007. - 231 с
33. Лупенко Н. Н. Взаимосвязь гендерного и профессионального образов Я в структуре самосознания личности руководителя: Автореферат дис. ...канд.психол.наук. - Краснодар, 2008.
34. Макаренко П.В. Професійна “Я-концепція” майбутніх фахівців правоохоронної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Макаренко Павло Валентинович. – Харків, 2001. – 185 с.
35. Максимов М. Как преодолевать кризисы // Физкультура и спорт. - 1986. - N 10-12.

36. Мандрикова Е. Ю. Современные подходы к изучению временной перспективы личности / Е. Ю. Мандрикова // Психологический журнал. – 2008. – Т. 29. – № 4. – С. 54-65.
37. Москальова В.М. Основи охорони праці: Підручник. – К.: ВД “Професіонал”, 2005. – 672 с.
38. Н. Пилипенко. Дослідження мотиваційно - ціннісного компонента у структурі життєвих стратегій молоді//<http://www.social-science.com.ua>
39. Наказ МВС України від 28.07.2004 № 842 „Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України”. (Нормативний документ МВС України. Наказ).– К. : 2004.
40. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Под ред. Д. А. Леонтьева / Ж. Нюттен. – М. : Смысл, 2004. – 608 с.
41. Особливості мотивації молодого фахівця ОВС до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Чабанюк Наталія Іванівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2012. - 20 с.
42. Петренко В.Ф. Асоциативний експеримент // Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – С. 47-49.
43. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція : Науково – практичний посібник/ А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін, А.А. Стародубцев; Відп. Редактор проф.. В.О. Соколов – Харків: Ун – т внутр.. Справ, 1999.- 98 с.
44. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Ч. 1 : навч.-метод. посіб. / [Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 124 с.
45. Розділи з книги: Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т. М. Титаренко.- Київ, Агропромвидав України, 1998. -С. 69-96.
46. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т.1. – С. 100-167.

47. Рудь Галина Володимирівна. Формування життєвих перспектив у ранній юності : дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. - К., 2005.- 32 с.
48. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. - 376 с. - С 315-322.
49. Тодорів Л. Д. Психологічні умови формування життєвих перспектив у ранній юності (когнітивний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Л. Д. Тодорів. – К., 2000. – 19 с.
50. Тойч Дж. М, Тойч Ч. К. Второе рождение, или Искусство познать и изменить себя: Пер. с англ. - М.; Лос-Анжелес, 1995.
51. Толстых А. В. Возрасты жизни. - М., 1988.
52. Франкл В. Человек в поисках смысла: Пер. с англ., нем. - М., 1990.
53. Цуканов Б.И. Время в психике человека. – О., 2000. –220 с.
54. Чаговец Л.В. Дослідження часової трансперспективи в юнацькому віці// УДК 159.922.8 .-2011 р.// <http://www.nbu.gov.ua>.
55. Чудновский В.Э. Проблема становления смысложизненных ориентаций личности // Психологический журнал. - 2004. - Т.25. - № 6. - С.5-11.
56. Шибутани Т. Социальная психология: Пер. с англ. - М., 1969.
57. Шутценбергер А. А. Тяжелобольной пациент (15-летний опыт применения психодрамы для лечения рака) // Вопр. психологии. - 1990. - № 5.
58. Bhhler& F. Massarik(Eds.), The Course of human life: a study of goals in th e humanistic perspective (pp. 92-102).
59. Maccoby, E. E. The psychology of sex differences / E. E. Maccoby &C. N. Jacklin. Stanford, CA: Stanford University Press, 1974. - 364 p.
60. Schwartz S., Sagie G. Value consensus and importance. A Cross-National Study // Journal of cross-cultural psychology. – 2000.–Vol. 31. –№ 4. – P. 465-497.

61. Values and Existential Unity // The Course of Human Life:
A Study of Goals in the Humanistic Perspective / ed.
by C.Buhler, F.Massarik. N.Y., 1968. P. 383-392 .